

ОТ ПОЗОРА ДО ВЕЛИЧИЕТО

Тема: Героизмът на българските опълченци

“Опълченците на Шипка” – ода от Иван Вазов

Историческата мисия на българския народ, “състояла” се след пробуждането и излизането от робското безвремие е обект на Вазовото внимание в одата “Опълченците на Шипка”.

Увод: Поемата е заключителната лироепическа творба в цикъл от дванадесет произведения, озаглавен “Епопея на забравените”. Вглеждайки се в героичното минало чрез подвига на опълченците, поетът припомня забравени идеали от времето на Възраждането, за да пробуди заспалата съвест на своите съвременници и възкреси паметта за времето, когато “родолюбие “ не е било празна дума, а понятие, изпълнено със смисъл.

Чрез Вазовото слово одата заговаря на езика на мита, открояващ мислената и желана представа за родното като героично, достойно, върховно чрез “едно име ново, голямо, антично”.

Художествената реализация на противоречивата истина за българската история включва както срама и позора, така и величието и славата, които дават възможност на читателя да осмисли своето минало в национален контекст /смисъл/. Подвигът на опълченците на връх Шипка измива позора на петвековото робско търпение и утвърждава истината за свободата, извоювана с кръвта на българите. Това я прави заслужена, а не подарена и “на клеветата строшава зъбът”.

Тръгвайки от позора на робството, одата извежда /стига/ до величието на подвига.

Теза: Вазовата ода разкрива героизма на опълченците в боя на връх Шипка, за да открие идеята, че свободата на българите не е подарена, а извоювана с кръвта на синовете на родината. Те не само са осъзнали потребността от свобода, но геройски се жертват за нея. Най-ярко одата отправя това послание в лироепическата част на творбата.

Доказателствена част: Композицията на творбата е триделна. Тя включва начален лирически увод, представящ два /различни/ възгледа за българското минало; лироепическо изложение - разказ, разкриващ подвига и героизма на опълченците, и одически финал – поанта / лирически епilog/, който оценява събитието отвъд конкретността на времето, т.е. от гледна точка на вечността.

Смислово лирическият увод е разделен на две части. Те очертават /влизат в/ една поетическа полемика /спор/ и затова условно могат да се нарекат теза и антитеза. Тезата въвежда многобройните обвинения спрямо българите, изтъквайки робския срам и позор на един народ, носил покорно своите окови пет века. Като най-тежко обвинение към българите в тезата зазвучава твърдението, че свободата ни е подарена – “нека таз свобода да ни бъде дар”, а не извоювана. Антитезата, откроена чрез противопоставителния съюз “Но”, въвежда своите аргументи, оспорващи тезата, като определя казаното в нея като хула, клевета. Седемкратното повторение на “нека”- като анафора /шескратно/ и епифора /еднократно/ настоява на заслужения срам и позор, ала осмото, графически отделено “Нека!”, разколебава този смисъл. Нещо повече: антитезата контрастно преобръща смисловите внушения на тезата. Така например художественото пространство в тезата е моделирано по начин, който поражда внушение за стесняване на простора и за притискане към земята – “да висне кат облак в нашия кръгозор”. Докато пространството в антитезата е необятно, безкрайно, а “кръгозорът” – ведър, необятен, непомачен – “там нейде, наврѳх планината”. Антитезата откроява и образа на Балкана – символ на юначество и геройство, “на безсмъртен подвиг паметник огромен”, свързан метонимично с връх Шипка – “едно име ново, голямо, антично”, което във възходяща градация чрез одическото слово съгражда мита за националния епос.

Контрастна в лирическият увод е и символиката на цветовете: срещу “мрак/а/” от тезата стои “светлината” от антитезата, мотивът за която е широко разгърнат, означен с глаголи като “свети”, “грей”, имащи метафорично значение. В опозицията мрак-светлина като смислово значима се откроява светлината. Лирическият увод в контрастния си

принцип на изграждане не прави изключение от цялата ода. По този начин става възможно художественото реализиране на противоречивата истина за българското минало и история, която включва както срама и позора, така и славата и величието.

Уводът

дава възможност на читателя да осмисли две гледни точки, преди /чрез епическото изложение/ да бъде “спечелен” на страната на една от тях...

Епическата част на одата не разколебава смисловите внушения на антитезата, а чрез акта на събитието експресивно заговаря за величието на подвига и героизма на опълченците. Тя започва с характерно, графически отделено одическо възклицание: “О, Шипка!”. То събира в себе си възхита, преклонение и възхвала и подготвя читателя за това, което ще говори творбата по-нататък.

Младите опълченски дружини бранят прохода вече “Три деня”, “информира” лироепическият говорител. “Три” обаче придобива и символичен смисъл, налагайки асоциация със сакралното значение на числото три в Християнството, където то символизира Света троица – триединството на Бог Отец, Бог Син и Свети Дух. По този начин защитата на върха от набезите на турците се осмисля като защита на българското чрез православната вяра. Християнско, българско и патриотично могат да бъдат разбирани като едносъщни в текста, който противопоставя българите християни на турците мюсюлмани. В баталната сцена набезите на османците са означени чрез “Дванайсети път”, с което християнската символика се препотвърждава, припомняйки светостта на дванадесетте апостоли – Христови следовници и ученици. Силата на вярата и духа на опълченците е подложена на изпитание, както и на самите апостоли в отношението им към Учителя. Надмогнали робското съзнание, българите са способни да се противопоставят на грубата агресия на “чуждото”/ турците/, обзето от фанатизъм.

Отново в художественото пространство опълченците са разположени “горе”, на върха, а османците са “долу”, в подножието, като тази опозиция заявява конфронтация /сблъсък/ и принадлежност към “висото” и “ниското” в метафоричен смисъл. В потвърждение на казаното турските орди са назовани “сърдити”, възгласът им “аллах” не е въведен с верско уважение от лирическият говорител, а зазвучава фанатично и агресивно. Контрастно му се противопоставя метонимията “Върхът отговори с други вик: ура!”, израз на увереността на бойците опълченци в справедливостта на каузата им. Тя се затваря в едно понятие – свобода. Затова героите на Шипка връхлитат врага “с нов дъжд куршуми, камъни и дървье”, а лироепическият наблюдател назовава

дружите “наши”, с което не скрива своята съпричастност към делото им.

Тази батална сцена е словесно интерпретирана /тълкувана, видяна, изобразена/ така, че създава впечатление за грандиозност и епичност. Динамиката на боя е постигната чрез глаголна наситеност /насипи налитат и падат, и мрът;"/, чрез инверсия /”и гърди геройски на смърт за изложи”/, изброяване в градация /”не сещат ни жегга, ни жажда, ни труд”/, синтактичен паралелизъм / “идат като тигри, бягат като овци”/, хипербола /”и трупове мъртви фръкнаха завчаска”/. Сцената поражда идеята, че опълченците доблестно, мъжествено и храбро, жертвоготовно и всеотдайно се обричат в една неравна, но съдбовна борба, на гибел. Ала това те сторват не от безразсъдство, а с ясното съзнание, че свободата иска жертви и те са готови да бъдат едни от тях. Българите не се страхуват от смъртта и доблестно се сражават. На смелостта им текстът противопоставя страха на врага – “бягат като овци”. Епическият “разказ” обобщава през погледа на лироепическия говорител, че “Щурмът е отчаян, отпорът е лют”. Одическият текст припомня времетраенето на боя /”Три дни веч се бият”/ и констатира, че “помощ не иде”, както и че “взорът надежда не види”. Това обаче не разколебава волята на опълченците, чиито доблест, храброст и чувство за дълг и чест са сравними с тези на спартанските воини герои. В кулминационния момент на боя думите на генерал Столетов вдъхват морални сили на българите, като им припомнят, че славата е тази, която ще съхрани във времето чрез подвига героичното им дело. Съзнанието за род, народ и родина е определящо в поведението на опълченците, подхранвано от идеята за най-святото - свободата.

В лироепическия текст следва ново одическо възклицание: “О, геройски час!”, което събира времето в един миг на героика и вечност, подготвяйки смисловата и композиционна кулминация. Одата продължава да говори в градация, чрез контраст и хипербола за моралното превъзходство на опълченците, за които смъртта се превръща в “сладка радост”.

Аз-говоренето преминава в ние-говорене, когато героите заявяват своята беззаветна жертвоготовност, знаейки, че свободата на България в този миг-вечност в това крайно и безкрайно пространство – Шипка зависи от тях. Така се стига до кулминацията чрез императива: “Грабвайте телата!”. Този призив зазвучава хиперболично, нереално, като налага асоциации /връзки/ с въображаемата представа за ада чрез образите на “демони черни” и тавтологията “трупове мъртви”. По реакцията на враговете османци читателят осъзнава абсурдността на ситуацията. Животът и смъртта са изправени лице в лице, като тази сцена откроява безмерния героизъм и жертвоготовността на опълченците, назовани и чрез метонимията “ желязото срещат с железни си гърди”. Тя откроява духовната устойчивост на борците и съзнателната им саможертва.

Лироепическият говорител описва ситуацията реалистично, в цялата ѝ суровост:

Йоще миг – ще падне заветният хълм.

Изведнъж Радецки пристигна със гръм.

След това обаче одическият текст премълчава развоя на събитията по-нататък. Това премълчаване е мотивирано от идеята на творбата, че българите са извоювали свободата си със собствени жертви, което я прави заслужена, а не подарена, т.е. друг вид робство.

Финалната част с патос оценява подвига на опълченците, откроявайки неговото величие и значимост от гледна точка на вечността. Славата на връх Шипка е “дивна” и споменът за нея се съхранява във времето чрез паметта на поколенията. Тя обема пространството – “от урва на урва” и изпълва времето чрез безкрайността – “от век на век”.

Заключение: Одата обезсмъртява величието на подвига на опълченците и стимулира чувството за национално достойнство у българите чрез припомнянето на един исторически миг, който е способен да заличи позора и неоснователните упреци на недоброжелателите, защото за него говори не просто безстрастната история, а словото, което сътворява история - помни и съхранява живота в свобода .